



ECCCE ORGANVM!

Ars organi Sloveniae
9 - Januar 2018

Vsebina / Contents

Obnovljene Colarieve orgle v Šentlipšu (St. Philippen ob
Sonnegg, A) / Restored organ at St. Phillien (A), erected by
Colarič in 1896 [3]

Aus dem Kollaudierungsbericht [14]

Ars organi Sloveniae in 2017 (Annual Report) [15]

Ars organi Sloveniae v letu 2017 (poročilo) [19]

Orgelski nenazadnje / Final organ page
UNESCO in nemško orglarstvo [23]

ECCE ORGANVM!

Obvestila Ars organi Sloveniae

ISSN 2463-9397

9 - januar 2018

<http://glej.orgle.si/>

Izdaja Društvo Jarina Bohinj

Pripravil in uredil Jurij Dobravec

Besedilo, ilustracije in oblika so avtorske in/ali v
prosti uporabi. Nadaljnja uporaba samo v dogov-
oru z uredništvom.

www.arsors.org



Obnovljene Colaričeve orgle v Šentlipšu (St. Philippen ob Sonnegg, A)

Restored organ at St. Phillien (A), erected by Colarič in 1896

Brane Košir



Orgle v župnijski cerkvi v Šentlipšu v Podjuni na avstrijskem Koroškem, so bile izdelane ob koncu 19. stoletja. Na samih orglah nisem našel podatka o avtorju in letnici nastanka orgel. V zapisniku celovške škofijske Komisije za orgle je navedeno, da je orgle izdelal Franc Colarič leta 1896. Enomanualne mehanske orgle s sapnico na poteg (Schleifladenorgel) je orglar postavil v neogotsko orgelsko omaro in spredaj dodal prostostoječi igralnik, ki je obrnjen proti oltarju. Dispozicija orgel obsega šest pojočih registrov.

Manual (C-f³, 54 tonov)

1. Principal 8' C-c les, cs- h¹ prospekt,
2. Gedeckt 8' lesene pokrite piščali
3. Gamba 8' C-H skupaj s Principalom
(lesene pokrite), od c⁰ kovina
4. Flavta 4' lesene odprte piščali
5. Superoctav 2' kovinske piščali

Pedal (C-d¹, 27 tonov)

6. Subbass 16' smreka, pokrite piščali

Zveze

Zveza med manualom in pedalom »Copelzug«

Colaričeve orgle so leta 1953 s prvotne lokacije prestavili za približno 1 m nazaj. Med restavriranjem orgel sem na skritem spodnjem delu piščalne deske Subbasa 16', v podnožju orgelske omare, odkril zapis, ki opisuje celoten poseg: »Diese Orgel wurde von Leopaul(?) Lindenfelser aus Gotschuchen zurückversetzt und vom Holzwurmbefreit sowie das Pedal auf norm-Klavatur ausgebaut(?). Im Jahre 1953, Monat März.« V notranjosti

omare je ohranjen še en manjši zapis s podobno vsebino. Celotne orgle so torej prestavili bolj nazaj, lesene dele zaščitili proti lesnim zajedalcem in izdelali novo pedalno klaviaturo po novih standardih. Tudi sledi na ohišju igralnika potrjujejo, da je bila njegova prvotna lokacija v korni ograji. S prestavitvijo orgel so pred orglami pridobili nekaj več prostora za pevce. Med igralnikom in korno ograjo so s tem spredaj odprli tudi



Sl. 1. Orgelska omara ob demontaži. (bk)

prehod na drugo stran kora. Akustično je ta prestavitev seveda manj ugodna. Kjer je cerkvena ladja nizka, je bolje, če so orgle pomaknjene naprej. Pedalana klaviatura po novih standardih je zahtevala tudi precejšnjo prilagoditev igralnika. Izvirni Colaričev pedal je imel 22 tonov. Glede na ta obseg je orglar določil širino igralnika in v njem izdelal razdelino desko. Ker je klaviatura po novih standardih obsegala 27 tonov, so stranice igralnika spodaj delno odrezali, in tako pridobili širino, ki je potrebna za razširjeno pedalno razdelilno desko in klaviaturo. Dodane tone je organist mogel igrati samo preko zveze med manualom in pedalom. Register Subbas 16' je ostal nerazširjen in v prvotnem obsegu dvaindvajsetih tonov. Seveda je ta predelava zahtevala tudi druge posege na pedalni mehaniki. Poseg na razširitvi pedala šentlipških orgel je identičen kot so ga, v skoraj istem času, doživele tudi orgle v sosednji Žitari vasi. Tam sem orgle prenovil pred šentlipškimi, leta 2016.

V dispoziciji, ki se globoko spogleduje z romantiko, orgle niso doživele sprememb. Vse kovinske piščali so z naddolžinami in uglaševalnimi izrezi. Piščali so kvalitetni industrijski izdelki, ki jih je orglar naročil pri specializiranemu izdelovalcu. Flavta

4' ima notranje ustnice, kot jih pogosto srečamo pri romantičnih orglah tistega časa. Tudi po tehnični plati se je orglar oziral po rešitvah, ki so se uveljavljale v romantiki, le za sapnice na stožce se ni odločil. Obrtniško so Colaričeve orgle zelo solidno izdelane in tudi primerno disponirane.

Inštrument je bil pred začetkom obnove, konec leta 2016, v uporabi, vendar ne v najboljšem stanju. Sledovi časa in uporabe so bili vidni povsod. Očitni posegi na sapnici so govorili o preteklih težavah. Zaradi uhajanja zraka so v nogah piščali navrtali številne luknjice. Veliko težavo za organista je predstavljal tudi preozek prostor med igralnikom in orglesko omaro. Igranje pedala je bilo neudobno in težavno, ker je primanjkovalo prostora za kolena. Orgle so bile poleg čiščenja in popravil potrebne tudi temeljite uglasitve.

Župnija Šentlipš je ustanovila odbor za obnovo orgel, ki ga je zavzeto vodil gospod Jože Golautschnik. Skupaj s Komisijo za orgle pri celovski škofiji in mag. Gerdom Pichlerjem z Dunaja, je bil pred začetkom obnove usklajen načrt temeljite preнове inštrumenta. Z obnovo naj bi zagotovili brezhibno delovanje in popolnejšo zvočno podobo inštrumenta, hkrati pa podaljšali njegovo življensko dobo. Sprejeto je bilo, da se pri obnovi igralnika ohrani razširjeni obseg pedalne klaviature, Subbas pa dopolni s petimi manjkajočimi toni. Prostor med igralnikom in orglesko omaro se razširi, tako da se omara pomakne nazaj za okvirno 15 cm, to je do kovinske vezi, ki veže obok. Tonsko in registrsko trakturo pod podestom bo potrebno zato podaljšati. Izdela se nove prospektne piščali po izvornih menzurah. Pri restavriranju sestavnih delov se v največji možni meri ohranja izvorna podoba



Sl. 2. Začetek preнове v delavnici. (bk)

inštrumenta. Intonacijo je potrebno izravnati in orgle uglasiti na izvorno tonsko višino. Prenovo zunanje likovne podobe orgelske omare naj koordinira Zavod za spomeniško varstvo iz Celovca.

Restavriranje orgel

Konec leta 2016 sem Colaričeve orgle v Šentlipšu demontiral. Dele orgel, vključno z igralnikom, sem prepeljal v delavnico v Sodražico. Na koru je ostala samo orgelska omara. Po temeljitem pregledu in čiščenju sem izdelal načrt prenove vseh delov in sklopov orgel, stanje dokumentiral in začel s prenovo.

Sapnica za manual in pedal je skupna (Zwillingslade) in ima 76 tonskih prekatov (kancel). 54 tonskih prekatov je za manualne piščali in 22 za pedal. Ventili so nameščeni spredaj pod pročeljem, zadaj je pomična letev (smučka) za Subbas. Zaradi majhne višine kora so največje pedalne piščali (Subbass 16', C -A, 10 tonov) postavljene na tleh na hrbtni strani orgelske omare. Zrak od sapnice do teh piščali je speljan po lesenih navpičnih ceveh (konduktih). Zanimiva je primerjava te rešitve z Goršičevimi orglami v Žalni pri Grosupljem. Neverjetna podobnost v izvedbi.

Že pri prvem ogledu orgel so mi pozornost vzbudile posebne membrane (mešički), ki so bile nameščene za ventilnim



Sl. 3. Membrane (mešički) in dno sapnice po odstranitvi membran. (bk)

zabojem na spodnjem delu sapnice. To je pričalo o težavah, ki jih je povzročalo nezanesljivo tesnenje ventilov ali uhajanje (prepihovanje) zraka med kancelami. Sapnično dno v diskantem delu je bilo na kacelah navrtano, luknje, ki so jih naredili zaradi uhajanja zraka, pa so bile zaprte z membranami.

Skrbost in pozornost pri restavriranju je bila potrebna posebej zato, ker so tonski ventili zaradi velikega števila kancel v diskantu zelo ozki in postavljeni tesno drug ob drugem.

Pri restavriranju sapnice sem se ponovno prepričal o praktičnosti, če so kancele spodaj zalepljene s kompaktnim kartonom. Karton sem med restavriranjem v celoti odstranil. Razpoke na pregradnih letvah med kancelami sem saniral s tankim usnjem in zalivanjem.



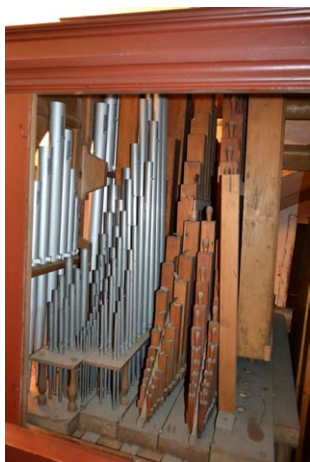
Sl. 4. Obnova ventilov. (bk)

Razpoke pod drsnimi letvami sem zapolnil z lesom in furnirjem. Ležišča tonskih ventilov sem poravnal z ročnim brušenjem. Poravnal in prilagodil sem tudi tonske ventile ter jih na novo pousnjal z mehkim usnjem.

Obstoječe vzmeti pod tonskimi ventili so terjale novo prilagoditev in nastavitvev. Testiranje sapnice v delavnici sem izvajal sprti v vseh korakih dela. Za ta namen sem tonske kancele spodaj začasno zatesnil z lepilnim trakom. Nov karton sem na sapnično dno ponovno zalepil šele v zadnji fazi obnove.

Zaradi zanesljivosti delovanja, posebno v spreminjajočih se klimatskih pogojih, sem na luknjah na sapničnem pokrovu in v piščalnih deskah nalepil tesnilne obročke iz »liegelinda«. Piščalne deske sem zaščitil proti lesnim zajedalcem, pomične letve za lažje drsenje premazal z grafitom in utrdil oporne piščalne rastre.

Za manjkajoče pedalne tone od b do d¹ sem izdelal novo sapnico, ki je postavljena na dnu orgelske omare. Sapnica je zaradi lažjega dostopa nameščena v sprednjem delu omare, takoj za podestom. Za dodane pedalne piščali sem našel prostor ob največjih piščalih v podnožju omare zadaj. Zrak je od sapnice do piščali speljan s pomočjo gibljivih povezovalnih cevi.



Sl. 5. Piščali ob demontaži. (bk)

Piščali je danes v orglah skupno 285, od tega je več kot polovica (148) lesenih. Osnovni podatki o piščalih in sestavi registrov so navedeni ob dispoziciji.

Kovinske piščali so bile obnovljenje po ustaljenih postopkih: čiščenje piščali in jedrnih rež, ravnanje, spajkanje (predvsem luknjic na nogah). Pročeljne piščali v obsegu od cis do h^1 (23 tonov) so izdelane na novo iz kositra. Menzure sem določil glede na velikost izvornih nosilnih rastrov in notranjih piščali principala. Glede na standardno mezuro so piščali

približno za dva poltona ožje. Kot vse notranje kovinske piščali so tudi pročeljne izdelane z naddolžinami in uglaševalnimi izrezi.

Lesene piščali so bile v preteklosti že zaščitene proti lesnim zajedalcem. Sveži sledovi črvojedine so bili opazni predvsem na posameznih piščalih Flavte 4'. Lesene piščali sem dodatno zaščitil z raztopino borove soli. Nekatere odprte piščali so pri kasnejših uglaševanjih prirezali, zato sem jih moral podaljšati. Predložki na lesenih piščalih so priviti z vijaki, kar je olajšalo delo pri čiščenju jeder in izenačitvi rež. Ker se čepi (pokrovi) predvsem na velikih in večjih pokritih piščalih, posebej Subbasu 16', niso dali več premikati, sem jih na novo prilagodil. Na vseh čepih sem zamenjal otrdelo usnje. Saniral sem vse razpoke in druge vidne poškodbe na lesu.



Sl. 6. Igralnik ob demontaži in po prenovi. (bk)

Kot vse piščali Subbasa 16', so tudi nove, v obsegu do b do d¹ izdelane iz smrekovega lesa. Pet novih piščali se tudi po menzuri in izdelavi navezuje na izvirne piščali.

Igralnik je pri restavriranju orgel, poleg sapnice, zahteval največ premisleka in tudi dela. Leta 1953 razširjen pedal s pripadajočo mehaniko je v principu deloval, ni pa delo bilo izvedeno kakovostno in sistematično. Pedalna klaviatura je imela visoke stopalke, pri demontaži klaviture je bilo potrebno odklapljati vsako abstrakto posebej, mehanika pod klaviaturo je bila nedostopna in brez možnosti reguliranja. Zaradi udobnejšega igranja, zanesljivosti in preprostega vzdrževanja, sem se odločil za izdelavo nove pedalne klaviature in mehanike. Razširjeno razdelilno desko za pedalno zvezo sem ohranil in prenovil. Pedalna zveza se vključuje z manubrijem, ki je postavljen skupaj z registrskimi, nad manualno klaviaturo. Tudi v zunanjo podobo razširjenega igralnika nisem posegal.

Nova pedalna klaviatura je nižja. S tem je tudi po višini nastalo nekaj več prostora za organistova kolena. Zgornje tipke so krajše in oblikovane po vzoru iz druge polovice 19.stol. Kljunasta oblika je značilna tudi za Colaričeve orgle. Za abstrakte, ki gredo na pedalno zvezo, sem izdelal ločeno vodilo. To omogoča, da se klaviatura za potrebe vzdrževanja lahko hitro in enostavno odmakne. Pedalno mehaniko pod klaviaturo sem razširil na sedanjih 27 tonov.



Sl. 7. Obnova pedalne mehanike. (bk)

Manualno klaviaturo, ki ima belo oblogo iz kosti, sem očistil in na novo spoliral. Pet izrabljenih kostnih oblog v srednjem delu sem zamenjal z novimi. Izrabljeno usnje na vodilnih utorih tipk sem zamenjal in očistil vodilne zatiče. Podložni filc sem zamenjal z novim in klaviaturo ponovno uravnal.

Izvirni notni pult se ni ohranil. Nov je izdelan iz hrastovega lesa. Klop je iz smrekovega lesa z nastavljivo višino. Notni pult in pedal imata tudi novo osvetlitev v LED izvedbi.



Sl. 8. Obnova manualne klaviature. (bk)

Tonska traktura je bila ob demontaži orgel precej neuravnana, posebej v pedalu, ki je bil predelan. Razdelilna deska v orgelski omari, ki je, enako kot sapnica, skupna za manual in pedal, je težko dostopna. Poleg vsega so osi na deski obrnjene navznoter, proti mehu. Posledice nedostopnosti so bile na trakturi očitne. To dejstvo je še dodatno narekovalo skrbnost pri obnovi razdelile deske. Nekaterne daljše smrekove gredi (osi) so se tudi ukrivile, kar je terjalo zamenjavo. Zamenjal sem tudi manjši del zlomljenih in poškodovanih abstrakt. Tudi zlomljena medeninasta žica na nekaterih abstraktah je klicala po zamenjavi. Regulacija tonske trakture je bila možna samo s pomočjo matic na tipkah v igralniku. Navojne žice sem očistil, matice, ki so popuščale, pa zamenjal. Z navpičnim premikanjem nosilca, na katerem so priviti kovinski kotni prenosni, je sedaj v igralniku omogočeno tudi generalno reguliranje tonske trakture. Dodatna možnost je dobrodošla predvsem ob večjih klimatskih spremembah. Vse ležeče (vodoravne) abstrakte sem zaradi odmika orgelske omare sistematično podaljšal. Na tonski trakturi sem saniral tudi vse zračnosti, ki so nastale zaradi obrabe. S tem je traktura bolj

natančna in med igranjem tudi tišja. Celotno tonsko trakturo sem po obnovi na novo uravnal. Nove abstrakte za dodane pedalne tone so speljane direktno na sapnico, brez vmesnih prenosov. Celotna izvedba razširitve pedala je izvedena skoraj neopazno in nikjer ne posega v izvirno substanco Colaričevih orgel.

Registrska traktura je od igralnika speljana po tleh in dnu orgelske omare. Manubriji so od leve proti desni razvrščeni nad manualno klaviaturo, kar je zelo priročno za registriranje. Oznake registrov so na okroglih ploščicah iz porcelana. Zaradi razšititve prostora med igralnikom in orgelsko omaro sem tudi vlečne palice pod podestom moral podaljšati. Uporabil sem izbran macesnov les. Saniral sem tudi vse zračnosti in odvečno trenje na vzvodih in vseh kotnih prenosih.

Zbiralni meh za zrak s plavajočim pokrovom (plavajoči meh) je izdaten in zavzema celoten prostor pod sapnico v podnožju orgelske omare. Zbiralni meh ima na dnu prigraden polnilni meh, klinaste izvedbe, ki ga poganjamo z nožno stopalko. Kasneje so orglam prigradili tudi električni ventilator znamke Meidinger. Stal je v zaboju, poleg nožne stopalke za meh, na bočni strani orgelske omare. Obnova mehovja je po demontaži in temeljitem čiščenju zahtevala predvsem zamenjavo usnja na vseh štirih gubnih vogalih. Meh je obnoven v izvirnem stanju vključno z nožnim pogonom.

Da je ob orglah ostalo več prostora, smo ob prenovi Meidingerjev ventilator premaknili v ozadje kora, v vogal ob zadnji steni. Cevi za dovod zraka do meha so speljane pod podestom na katerem



Sl. 9. Meh med prenovo v delavnici. (bk)



Sl. 10. Obnovitvena dela v delavnici so zaključena. (bk)

so klopi in se ne vidijo. Ventilator sem zaradi izolacije postavil v prilagojen lesen zaboj. Dotok zraka v meh uravnava nov zaporni ventil z zaveso, ki je »povezana« s plavajočim pokrovom. Pokrov je obtežen z okroglim vodnim peskom, ki je nasut v dveh velikih, tesno zaprtih, ploščatih lesenih škatlah. Med njima je na pokrovu še izpustni ventil. Pritisk zraka v mehu je 75 mm VS. Dovod v sapnico je po lesenem kanalu, ki sem ga na novo zatesnil.

Orgelska omara, ki je izdelana v neogotskem slogu, je spredaj razdeljena na tri pročelna polja. Glede na razpoložljivo višino je pročelje izdelano za 4-čveljsko dolžino piščali. V večjem srednjem polju je 9 piščali, ob straneh sta dve manjši polji s sedmimi piščalmi. Med prvo svetovno vojno so orglam pobrali kositrne (cinaste) pročeljne piščali, ki so jih kasneje nadomestili s cinkastimi. Pred restavriranjem tudi barva orgelske omare ni bila več izvirna. Izvirni floder je bil prekrit s temno rdečo bolus barvo. Skoraj zanesljivo so orgle dobile novo barvno podobo po njihovi predstavitvi leta 1953. Na igralniku so namreč ostali očitni sledovi izvirnega flodra. Restavriranje orgelske omare je izvedla koroška restavratorska delavnica v sodelovanju z Zavodom za spomeniško varstvo iz Celovca.

Intonacija in uglasitev. Orgle v župnijski cerkvi v Šentlipšu so prvenstveno namenjene spremljavi petja, kot tudi za samostojno igro znotraj bogoslužja. Kot je bilo že omenjeno, so Colaričeve orgle za ta namen primerno in posrečeno disponirane. Ključni dejavnik pri intonaciji registrov je seveda tudi prostor in njegova akustika. Pevski kor je globok in njegova višina je majha (največje

piščali Subbasa so na tleh). Cerkevna ladja s prezbitarijem je precej dolga in posledično tudi volumen celotne cerkve ni ravno majhen. Zvočna meja med tem, kar je potrebno v cerkvi spodaj in kar je še sprejemljivo za pevce ob orglah na koru, je zelo občutljiva in tanka.

Pri izravnavi Colaričeve intonacije sem bil pozoren, da je vsak register ohranil svoj primeren značaj in da se registri lepo vežejo med seboj. Orgle so postavljene na majhni površini, zato so piščali na sapnici, predvsem v basu, tesno skupaj. Omejen prostor največjih kovinskih piščali Gambe ima neugoden vpliv na njihovo izgovorjavo. Trije 8-čveljski registri omogočajo različne nianse v osnovni legi. Flavta 4' je v kombinacijah nepogrešljiva, zanimiva je tudi kot solist. Posrečeno je disponiran najmanjši register. Superoktava 2' se lepo veže s posameznimi registri, hrati služi tudi kot zvočna krona in osvetli zvok celotnih orgel. Zvok Subbasa se ojača tudi v orgelski omari, a ne v vseh legah enako.

Občutljivo dejstvo, da piščali stojijo sredi med pevci, je terjalo veliko pozornost pri pointonaciji registrov, tako v basu kot v diskantu. Ob kolavdaciji orgel, na koncu, smo kar nekoliko presenečeni ugotavljali, da se zvok posameznih registrov, kot tudi celotnih orgel, lepo razliva tudi po cerkveni ladji in prezbitariju.

Uglasitev orgel je enakomerno valujoča (temperirana). Ohranjena je izvirna tonska višina, ki ustreza današnjim standardom.



Sl. 11. Zaključek del v delavnici je pospremil župnijski pevski zbor iz Šentlipša (bk)



Sl. 12. Pogled proti koru v Šentlipšu. (bk)

Aus dem Kollaudierungsbericht / Iz zapisa ob pregledu

»Die Orgel der Pfarrkirche ist eine der seltenen Orgeln von Colarič, die klanglich nicht verändert wurde. Eine unschöne Erweiterung des Pedals aus der Nachkriegszeit wurde jetzt um ein vielfaches besser gelöst, auch wurden sieben Subbaspfeifen (gis bis d) so dazugebaut, dass sie jederzeit wieder entfernt werden können, und das samt Traktur. Weiters wurde das Orgelgehäuse um ca. 15 cm nach hinten zur Wand verschoben, gleichzeitig auch die Traktur vom Spieltisch zum Gehäuse verlängert, der Spieltisch aber auf dem alten Platz gelassen – und das alles nur, um für den Organisten mehr bitter nötigen Platz zu schaffen.«

»Auch klanglich ist die Orgel, deren Pfeifenmaterial schon vor 120 Jahren fabrikmäßig hergestellt wurden, jetzt ausgezeichnet zu spielen. Die Pfeifen füllen den Raum, obwohl nur wenige Register vorhanden sind.«

»Die Werkstätte Brane Košir aus Slowenien hat diese Restaurierung zur vollsten Zufriedenheit durchgeführt.«

»Ansonsten ist der Pfarre und dem rührigen Pfarrer zu gratulieren: die Orgelrestaurierung ist zur vollsten Zufriedenheit der Orgelkommission ausgefallen.«

(Mag. A. Feinig, Dr. W. Benedikt)

Ars organi Sloveniae in 2017

100 years after the Great War

In the years 2014 to 2018, World commemorate the centennial of Great War, the time characterized by a significant break in the history of nations in Central Europe. Beside human calvary, a remarkable damage was caused to the Slovenian organ landscape ruining churches on the front-lines and taking metal pipes in the hinterland for the purposes of the firearm. On a basis of the intensive survey, we prepared a comprehensive overview of the situation in the area then and figured out consequences recognized even to the present days. *Arhivi*, the scientific journal of Slovene Archives, published an exhaustive description of those tragical events where the author tried to find backgrounds for some perhaps unreasonable decisions made by organ experts.

Monography of all organs in Slovenia

A preparation course of the monography All pipe organs of Slovenia is entering the final stages: design, print, and distribution. Each of **altogether 1000** and some instrument is presented by a short description and photography prepared during the field and research work of the past three years. We are pleased to contribute an all-nation work on the organ heritage in the year EU proclaimed as *European year of cultural heritage*. The book with links to additional web contents should appear in the middle of the next year.

Organology and art-history

Surveying research papers of organology and art-history, one can recognize that science fields should cooperate better. In the sense of support such linking, we started three interdisciplinary projects. In the first, we examined field notes of Slovenian art historians of the past 100 years with our particular focus on the organs. To our surprise, heritage officers noted only one-third of existed organs and organ cases. While adding those results to the core database ARSORS to use them in further research, we still search the reasons for such ignorance.

The second project connecting art-history and organology is dealing with a wall painting of organ portative and clavicembalo in the parish church at Mirna (Central Slovenia). Although we consider that fine arts hardly can be used as a reliable historical source, many details show the artist's in depth familiarity with musical instruments, presenting for example, a modern form of a keyboard, scaled pipes, and fingering technique. The fresco painted before 1465 seems to be one of the earliest portrayals of listed elements in the area. Further investigation and comparative study are planned for the next period.

In the third, we studied connections between the organ builders and the designers at the beginning of the 20th century. A synergy of the ideas by Ivan Vurnik, a prominent architect, his wife Helen, a painter, and organ builder family Jenko are known from many churches in Slovenia. It seems that even in the terrible time between two World Wars, artists were able to raise their spirit towards the beauty. The result with many photographic examples is published in the scientific journal of GdO *Acta organologica*.

Slovenian organ building History

Another result of the year, likewise connected with the early history of the organ building, is an article Milestones of Slovenian Organ building History – Part I – From beginnings to Early Baroque, published in the *ISO Journal*. After an allegorical introduction connecting St Cecilia and St Jerome, the discussion proceed with the famous year 826, and the connectedness of ancient Slovenes with Venice and Grado in the Middle Ages. The paper continues with the list of the earliest known organs and organ builders in the Slovenian area and is now extended to the era of Teispacher, Rotenburger, and Eugenio Casparini, working here. It should be continued in 2018 with High Baroque and further to the modern times.

Final report on Bled's parish organ

Participants frequently forget to prepare some of the essential components of the projects, namely, evaluation paper or final report. Being involved in the renovation process of Bled parish organ since the very beginning, we prepared two reports on this pneumatic instrument of historical importance. One that focuses on the history and the process of the renovation, we published in Razgledi, the annually *Proceedings of Bled's Museum Society*. Another, mostly about achieved results, appears in *Ars Organi* Heft 4 published by German Gesellschaft der Orgelfreunde.

The greatest

Two smaller projects happen about the greatest. Roman Catholic Archdiocese of Đakovo-Osijek, Croatia, invited us to cooperate in the process of renovation of their cathedral organ, made by Franc Jenko in 1936 as his the largest instrument. To the best of our knowledge, this organ is the biggest ever manufactured by Slovenian organ builder and as well the biggest in the area of former Yugoslavia ever. According to inquiries of foreign analysts, it seems to be the biggest organ with pneumatic action preserved in its very initial state.



Đakovo cathedral in 2012. (jd)

Otherwise, the biggest of the organs in today's Slovenia was installed by Karl Schuke Orgelbau in the Concert Hall of Cankarjev dom Center in Ljubljana. During the archive investigation, we minutely registered the events of 35 years ago and recognized in a meanwhile a peculiar relationship of communist politicians to the organ culture. For example, how the leader of Communist party negotiated and decided the color of the console cover. Or, how they gather 1200 soldiers of the Yugoslav army in the hall with an intention to examine live acoustics. The summary appeared in a broadly circulated technical magazine *Življenje in tehnika* along with the story of the World's giant musical instruments.

Smaller projects realized

Among other projects realized in the past annual period, the following are to be exposed:

- a detail investigation of the history of Organs at Šentvid pri Stični parish, especially the present one made by Gebrüder Mayer in 1912,
- a survey of until now unknown organs by Otonič family with special focus on mutual connections between Štajerska (Slovenian part) and Koroška (Carinthia, Austrian part),
- a short research of Giuseppe Tartini's influence onto the ancient musical temperaments, and
- co-operation with organizers of the next Congress of International Society of Organ builders announced for September 2018
- publishing four numbers of bulletin *Ecce organvm!*
- web pages and web calendar maintenance
- successful initiative for translation of *Syntagma Musicum*
- an elaboration on the organ at Cerklje ob Krki and their organ builder Andrej Račič
- finishing historical review of the Bled Island organ built 1639
- supporting organ builders with professional photos
- presentation of work and the educational program, especially targeting heritage preservation professionals

Towards 2018

In 2018, we expect in the first place a better respond from the state institutions to our initiatives in the field of database management, education, and organ heritage evaluation. Secondly, we plan to strengthen our international activities and co-operation. Thirdly, we would like to emphasize some instruments of the highest importance for the Slovenian and international audience.

The focus of activity in the year 2018 will be of course a display of all organs in Slovenia: finalizing, promotion, and distribution of the book and the parallel web presentation. We believe that this all-nation exhibition of the organ heritage represents a milestone in the efforts of *Ars organi Sloveniae* Institute.

Ars organi Sloveniae v letu 2017

100 let po veliki vojni

Med letoma 2014 in 2018 se svet spominja stoletnice velike vojne, ki je pomembno zaznamovala zgodovino narodov Srednje Evrope. Poleg trpljenja, je bila takrat izdatno prizadeta orgelska krajina. Na območjih fronte so bile orgle v porušenih cerkvah v celoti uničene, od tistih v zaledju pa je bilo treba oddati kovinske piščali za namen izdelave orožje in streliva. Na osnovi pregleda arhivske dokumentacije smo pripravili podroben pregled takratnega stanja orgel in skušali dognati posledice, ki so na nekaterih orglah vidne še danes. V *Arhivih*, strokovni reviji Slovenskega arhivskega društva, je bil objavljen obsežen prispevek o tragičnem dogajanju, v katerem avtor skuša razkriti razloge za nekoliko nerazumljive odločitve takratnih orgelskih izvedencev.



Večni spomin na vojno. (jd)

Monografija Vse orgle na Slovenskem

Priprava obsežne monografije vseh slovenskih orgel stopa v zadnje faze: oblikovanje, tisk in distribucija. V knjigi bo vsak od več kot 1000 inštrumentov predstavljen s kratkim opisom in fotografijo, ki sta ju avtorja pripravljala v preteklih treh letih. V posebno zadovoljstvo nam je, da bo orgelska dediščina celotne republike Slovenije predstavljena prav v letu, ki ga je Evropska unija proglasila za *evropsko leto kulturne dediščine*. Knjiga s

povezavami na dodatna gradiva na spletni strani www.orgle.si bo po načrtih izšla sredi prihajajočega leta.

Organologija in umetnostna zgodovina

Mnogi znanstveni prispevki in dejavnosti kažejo, da bi organoslovje in umetnostna zgodovina pri obravnavi orgel morali tesneje sodelovati. V smislu povezovanja obeh disciplin smo izvedli tri interdisciplinarne projekte. V prvem smo pregledali terenske zapise umetnostnih zgodovinarjev zadnjih sto let, pri čemer smo se posebej osredotočili na morebitne omembe ali opise orgel. Rezultat kaže, da so ob spomeniškovarstvenih obravnavah orgle žal presenetljivo opazili v manj kot tretjini primerov. Vsebinski rezultati raziskave so zdaj vnešeni v osrednjo podatkovno zbirko ARSORS in jih bomo uporabili pri nadaljnjih analizah. Razloge za pomanjkljivosti še raziskujemo.

Drugi projekt, v katerem se povezujeta umetnost in organologija, obravnava upodobitev orgel in klavičembala v župnijski cerkvi na Mirni na Dolenjskem. Čeprav se zavedamo, da umetniške prikaze le v redkih primerih lahko smatramo kot relevantne zgodovinske podatke, prikazane podrobnosti orgelskega portativa kažejo na umetnikovo odlično poznavanje glasbil. Tako so izjemno natančno in tehnično smiselno naslikane klaviatura in dimenzije piščali, pri klavičembalu pa predvsem prstna tehnika. Fresko zidna tehnika je datirana pred leto 1465, upodobljene podrobnosti pa lahko štejemo v skupino najzgodnejših prikazov sodobne oblike klaviature, piščali in izvajalske prakse sploh. Podrobnejše raziskave in rezultate bomo izvedli in predstavili v prihodnjem obdobju.

Tretji obravnava povezavo med orglarji in oblikovalci v začetku 20. stol. Ustvarjalno sožitje arhitekta Ivana Vurnika, njegove žene, slikarke Helene Vurnik in orglarske delavnice Jenko se odraža v mnogih slovenskih cerkvah. Očitno niti težka ekonomska situacija medvojnega časa ni onemogočila njihove notranje izrazne moži za prikazovanje lepote. Rezultati so skupaj s fotografskimi primeri objavljeni v znanstveni reviji *Acta organologica*, ki jo izdaja nemško združenje prijateljev orgel (GdO).

Zgodnje obdobje orglarstva na Slovenskem

Z nekoliko širšim pregledom najbolj zgodnje znane zgodovine orglarstva, se ukvarja prvi del članka Ključni dogodki slovenske orgelske zgodovine (Milestones of Slovenian Organ building History – Part I – From beginnings to Early Baroque, *ISO Journal* št. 57), v katerem obravnavamo orgle na Slovenskem od začetkov

do zgodnjega baroka. Po uvodu, kjer povežemo sveto Cecilijo z rojakom tega območja, sv. Hieronimom, razpravo nadaljujemo s slavnim letom 826 in poveznostjo Slovencev s srednjeveškim orglarstvom v Benetkah in Gradežu. Od navedb najstarejših znanih orgel in orglarjev na sedanjem območju Slovenije in poselitve Slovencev, se prvi del zgodbe sklene s Teispacherjem, Rotenburgerjem in Casparinijem. Nadaljevanje od visokega baroka do današnjih dni je načrtovano za prihodnje leto.

Končno poročilo o prenovi orgel na Bledu

Ob prenovi ali večji predelavi orgel se neredko srečamo s pojavom, da udeleženci pozabijo izvesti zelo pomemben del projekta, namreč oceno rezultatov in končno poročilo. Ker smo že od vsega začetka sodelovali pri generalni obnovi Milavčevih orgel v župnijski cerkvi na Bledu, smo o tem zgodovinsko pomembnem pnevmatskem glasbilu v preteklem letu pripravili dve poročili. Prvo, ki je bilo objavljeno v *Razgledih* Muzejskega društva Bled, predstavlja pregled zgodovine blejskih župnijskih orgel in proces prenove. Drugi, ki govori o rezultatih in uspešnem zaključku, je objavljen v 4. številki nemške revije *Ars Organi*.

O največjih

Dva manjša izvedena projekta obravnavata največja glasbila. Rimokatoliška nadškofija Đakovo-Osijek nas je povabila k sodelovanju pri restavriranju katedralnih orgel, ki jih je 1936 France Jenko izdelal kot svoje največje glasbilo. Znano je, da so te orgle največji izdelek kakšne slovenske orglarske delavnice in hkrati tudi največje, izdelane na območju nekdanje Jugoslavije. Rezultati tujih izvedencev pa kažejo, da gre verjetno tudi za največje orgle s pnevmatsko trakturo v Evropi, ki so v celoti ohranjene v izvornem stanju.

Sicer največje orgle v Sloveniji stojijo v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma. Pred 35 leti jih je izdelala orglarska delavnica Karl Schuke iz Zahodnega Berlina. Ob podrobnem pregledu dogodkov v času snovanja in nameščanja orgel smo se seznanili z zanimivim odnosom takratne komunistične oblasti do orgel. Vodstvo Partije je na primer odločalo o barvi žaluzije, ki prekriva igralnik. Ali pa preizkus akustike, za katerega so dvorano napolnili z vojaki. Lahko si predstavljamo, kako iz vojašnice čez center Ljubljane koraka bataljon 1200 pripadnikov JLA. Zgodba nastajanja naših največjih orgel je objavljena v popularni reviji *Življenje in tehnika* skupaj s predstavitevjo največjih glasbil na svetu.

Manjši izvedeni projekti

Izmed ostalih projektov, ki so bili izvedeni v preteklem letu, velja izpostaviti še:

- poglobljeno raziskavo in predstavitev orgel v župniji Šentvid pri Stični, s posebnim poudarkom na sedanjih orglah Bratov Mayer iz leta 1912 (Šentviško tisočletje)
- pregled doslej neevidentiranih orgel delavnice Otonič in povezanost orglarske tradicije Štajerske in Koroške na obeh straneh današnje državne meje med Avstrijo in Slovenijo
- kratek pregled vpliva pirančana Giuseppeja Tartinija na arhaične glasbene uglasitve
- sodelovanje pri organizaciji naslednjega kongresa mednarodnega združenja orglarjev (ISO), ki bo septembra na Koroškem, v Furlaniji in v Sloveniji
- štiri številke revije *Ecce organvm!*
- vzdrževanje spletnih strani in spletnega koledarja orgelskih
- uspešna pobuda prevoda dela *Syntagma Musicum*
- elaborat o orglah v Cerkljah ob Krki in o njihovem orglarju Andreju Račiču
- sklepna dejanja zgodovinskega pregleda orgel na blejskem Otoku iz leta 1639
- oskrbovanje orglarjev s profesionalnimi fotografijami
- priprava gradiv za predstavitev in izobraževalnje o orgelski dediščini, namenjeno posebej strokovni javnosti s področja spomeniškega varstva.

V leto 2018

V letu 2018 na prvem mestu pričakujemo jasnejši odziv državnih ustanov na naše pobude s področij upravljanja podatkov, izobraževanja in vrednotenja orgelske dediščine. Kot drugo, načrtujemo okrepiti prisotnost in sodelovanje na mednarodnem področju. Tretjič bi radi jasno izpostavili nekatera glasbila, ki so izjemnega zgodovinskega pomena za slovensko in mednarodno javnost.

Središčna tema prihajajočega leta pa je seveda monografija Vseh slovenskih orgel, predvsem sklepna dejanja priprave, pa tudi promocija in distribucija knjige in vzporedne spletne dopolnitve. Menimo, da ta predstavitev orgelske dediščine celotne države predstavlja mejnik prizadevanj našega društvenega inštituta *Ars organi Sloveniae*.

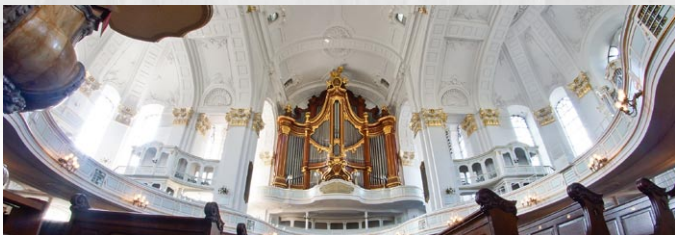
Orgelski nenazadnje / Final organ word

Tradicija izdelave orgel in orgelska glasba Nemčije sta uvrščeni na UNESCO seznam nesnovne kulturne dediščine. Razglasitev večletnih prizadevanj se je zgodila 7. decembra 2017, ko so med drugim na ta seznam vpisali tudi slovenske obhode kurentov.

UNESCO v obrazložitvi izpostavlja pomen glasbe kot univerzalnega jezika, ki med seboj povezuje različne veroizpovedi, od liturgije do koncertov in modernih performansov pa so orgle našle prostor tudi v sodobni družbi.

V Nemčiji trenutno deluje okrog 400 orglarskih delavnic, v katerih dela več kot 2800 zaposlenih. Več desetisoč ljudi se poklicno ali prostovoljno udeje v njih. Nekateri kot cerkveni in koncertni organisti, drugi kot pedagogji, izvedenci ali raziskovalci. Vseh orgel skupaj je v Nemčiji čez 50.000. S tako velikim številom glasbil in udeležencev država predstavlja pomembno svetovno orglarsko velesilo, kar je dejansko potrdil UNESCO z uvrstitvijo na seznam.

Nemško zvezno kulturno ministrstvo je iz proračuna že za leto 2017 namenilo dodatnih 5 milijonov € denarja za ohranjanje najbolj dragocene orgelske dediščine.



Hamburg, St. Michael. (jd)

ECCCE ORGGAN VM!